

De ciència a esport

L'excursionisme científic va resultar ferit de mort —i d'amor— amb la creació, l'any 1907, de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Va ser una aposta política de Prat de la Riba, en considerar que Catalunya havia de disposar d'una acadèmia científica i cultural d'alt nivell. Com a secretari, hi va posar Josep Pijoan, mentre que Josep Puig i Cadafalch en seria un altre dels membres destacats. Sembla

La Casa de Convalescència, al carrer del Carme, número 47, de Barcelona, seu de l'Institut d'Estudis Catalans.

Ja hem fet el cim!

que la idea havia estat d'aquests darrers, i que Prat hi hauria posat la voluntat política per enfilars el projecte.

Missió arqueològica al Pallars

Una de les primeres activitats de l'IEC va ser una expedició historicoarqueològica, a més de jurídica, a la Vall d'Aran i la Ribagorça, el 1907, encarregada a Puig i Cadafalch i Guillem de Brocà. També hi anaven altres *auxiliars*, com Josep Gudiol i Josep Goday, experts en arqueologia i arquitectura, i Adolf Mas, com a fotògraf. Cal remarcar el paper de Guillem M. de Brocà, encarregat de dur a terme les investigacions jurídiques.

Val la pena recordar unes idees que Prat de la Riba havia escrit l'any 1897, reiterades a *La nacionalitat catalana*, publicada justament l'any abans de l'expedició, el 1906:

La nacionalitat que ha sabut produir un art original ha donat una de les més belles fes de vida que pot donar un poble. Però, igual que el Dret, quan no és fill de cap imposició, no fa la nacionalitat, sinó que és fet per ella; igual que el Dret, és una de les obres cabdals de l'ànima del poble.

La importància d'aquesta expedició és que unia història, arqueologia i dret per intentar localitzar aquesta ànima catalana que el pas del temps havia anat esborrant. Només era una metàfora, però és simptomàtic el fet que el mateix Prat de la Riba escrigués, en el segon paràgraf de *La nacionalitat catalana*:

Les neus de les muntanyes es fonen i engruixeixen els rius que porten a la plana la força acumulada de geleres i congestes...

Era una manera d'entendre una realitat que la geologia del segle XIX havia manifestat diverses vegades, i que ara s'uti-

Ja hem fet el cim!

litzava també per parlar de dret, art, cultura, llengua... D'un país, en definitiva, que calia anar a buscar allà dalt.

Els precaris mitjans de comunicació de l'època dugueren els expedicionaris fins a la Vall d'Aran, després de passar per Tolosa i Luchon, parades obligades, tant per descansar com pels tresors arqueològics i històrics d'aquestes poblacions.

Un cop a la Vall d'Aran, disposaren del suport inestimable de Juli Soler i Santaló, que els feu de cicerone. Encara no feia un any que Soler havia publicat la seva guia de la Vall d'Aran, una obra que alguns experts consideren que encara no ha estat superada. En arribar a Vielha, però, no pogueren consultar l'arxiu de les parròquies de la Vall, perquè no havien comptat amb un problema important:

Per dissort no pogué ser examinat l'arxiu de la Vall, que es guarda a Vielha, i que segurament resultaria molt interessant; està tancat, a l'estil vell, per varies claus guardades en distintes mans.

Tot i així, començaren a prendre algunes notes jurídiques. Després passaren a la vall del Tor pel port de Caldes, una autèntica odissea explicada per Josep Gudiol. Els expedicionaris sortiren de Salardú a les vuit del matí, muntats en cinc animals i acompanyats d'un altre matxo *pel bagatge fotogràfic que és gros, immens, puix pesa més de 90 quilograms.*

Cartell publicitari de la guia de la Vall d'Aran, publicada per Juli Soler i Santaló.

Ja hem fet el cim!

Retrat de Josep Puig i Cadafalch signat per Ramon Casas. (Museu Nacional d'Art de Catalunya)

El primer tram de camí era bo —diu Gudiol en una carta que va publicar a la *Gazeta Montanyesa* de Vic—, però al cap d'una hora va empitjorar, fins a esdevenir pèssim. A mesura que guanyaven altitud, la vegetació es feia escassa i a la part superior només es veien pedres i restes d'allaus. Arribaren al circ de Colomers, on el temps començà a canviar, i en el camí del port la boira ja els embolcallava. L'animal que portava la càrrega s'espantà i caigué algunes vegades, fins al punt que l'hagueren de canviar per un altre de més valent.

A tres quarts de dues empengueren la baixada, enmig de la boira i d'un paisatge que Gudiol comparà amb l'infern de Dant. Van perdre el camí —o és que potser no n'hi havia—, cosa que els obligà a *buscar un punt de baixada per entre aquells despenyaders. A més, feia un fred terrible.*

A les tres trobaren un lloc on menjar i descansar una mica, entre dues roques, però res no millorà. L'animal de la càrrega va tornar a caure i el grup seguia perdut en una tartera, de manera que havien d'avançar sense saber exactament cap a on. Per si no n'hi havia prou, començà a ploure i el fotògraf Mas va caure d'esquena contra una roca, *rebut una sotragada a la columna vertebral que li repercuteix al cap.*

Semblava com si tots els elements s'haguessin posat d'acord per posar-los les coses difícils:

Hem de parar-nos novament i auxiliar-lo amb lo que teníem a mà (sucre amb estret de cola) i tornem a la baixa-

Ja hem fet el cim!

da. Aviat són dos els inútils (en Mas i el senyor Brocà que s'espanta al mig del torrent que anem baixant) i és precís que jo m'encarregui de guiar a l'un i un dels que menen els matxos l'altre.

En pondre's el sol, el camí es feu més difícil que mai. Gudiol se sentia morir d'angúnia per la situació compromesa, però feu el cor fort per animar els seus companys. Arribaren a un aiguamoll, on hi havia un ramat de tres mil caps de bestiar, i localitzaren el pastor per demanar-li ajuda, tot i que els gossos els mantingueren a distància. Puig i Cadafalch i Goday *li demanem que ens tregui d'aquell lloc, portant-nos a Caldes de Boí.* Dit i fet:

L'home es posà al nostre costat i fent-nos saltar als tres per una cascada sobre un gorg i un precipici, ens portà a reunir-nos amb els demás companys empenent junts altra baixada, pitjor encara que les demás a causa de la fosca. Per fi a quarts de vuit, fosc ja del tot i essent jo sol qui dels senyors donava proves de veure-hi per saltar obstacles, hem de decidir parar-nos enviant al pastor i a un dels traïners que portàvem perquè anessin a Caldes a buscar llums per sortir d'allà.

Segons Gudiol, els quedava encara una hora de camí fins al balneari, i no era prudent seguir avançant en aquelles condicions. Decidiren acampar i provar de fer un foc, cosa que no fou gens fàcil, i així passaren un parell d'hores, fins que van veure en la foscor el llum de les dues llanternes i les dues espelmes de l'equip de rescat. Els guies els van ajudar a pujar als cavalls i, a un quart d'una de la matinada, arribaren a Caldes:

Aquí se'ns esperava i els banyistes nos dispensaren una carinyosa rebuda, havent encès aquestos una foguera davant de l'establiment a fi de què ens servís de nord i il·luminés algo la fondalada on està l'establiment.

Ja hem fet el cim!

Tot i els patiments, l'expedició complí els seus objectius, tal com quedà reflectit a l'anuari de l'Institut d'Estudis Catalans:

Els resultats de l'exploració foren preciosos; a més de les inscripcions del claustre de Roda fotografiades moltes d'elles, llegides i anotades totes, portava la missió més de dues-centes fotografies, les plantes i demés detalls arquitectònics d'una vintena d'edificis no descrits i les apuntacions ja dites sobre el dret consuetudinari d'aquestes comarques.

L'arqueologia, impuls de l'excursionisme

Coneguem ara el narrador d'aquesta aventura, Josep Gudiol i Cunill, nascut a Vic (Osona) el 26 de desembre de 1872, en una família d'industrials pelleters.

El 1882 començà l'ensenyament secundari a l'escola de Sant Miquel de Vic, per passar el 1885 al seminari i iniciar els seus estudis eclesiàstics. En aquell moment, el bisbe de Vic ja era Josep Morgades, l'home a qui ja hem vist donant alè a la, segons consideren alguns, primera entitat excursionista catalana. Com a bisbe, Morgades promogué la restauració de diversos monestirs, entre els quals el de Santa Maria de Ripoll, el 1892.

També fundà el Museu Episcopal de Vic, el 1891, i és en aquest punt on enllaça amb Josep Gudiol, a qui el bisbe designà, juntament amb altres seminaristes, per posar en marxa el futur museu. Aquests tres seminaristes serien enviats a Roma, a una mena de curs de formació accelerada en arqueologia eclesiàstica.

Gudiol va comptar amb la complicitat de Morgades durant molts anys i, d'aquesta manera, el 1896 el va nomenar responsable de la biblioteca i l'arxiu del Bisbat de Vic, així com auxiliar del conservador del museu, Antoni Espona. Al cap de poc, ja n'era el conservador, alhora que esdevenia catedràtic d'arqueologia sagrada al seminari vigatà.

Ja hem fet el cim!

Quan el bisbe li encarregà les seves tasques, li recomanà que mirés el museu i la biblioteca com a germans, *destinados cada uno a su manera a difundir la luz de la verdad y demostrar la vitalidad de la Iglesia católica en todos tiempos y su interés... a favor de las ciencias, de las letras y de las artes.*

Josep Gudiol i diversos companys al pati del Temple Romà de Vic.

Ja hem fet el cim!

Tot i que el text no ho diu, entre línies es pot interpretar que el que Gudiol havia de fer era crear una col·lecció artística, que hauria de servir per demostrar la vitalitat de l'església catòlica. Amb el pas del temps, però, el museu, que només havia de centrar-se en arqueologia sagrada, se li va fer petit i a poc a poc Gudiol l'obriria a noves propostes i altres èpoques històriques.

D'aquesta manera, donà entrada a elements d'art civil, alhora que hagué de gestionar algunes donacions que no eren precisament de l'òrbita religiosa. És així com el museu començà a recollir peces iberes, romanes, neolítiques... que es podrien qualificar de paganes. Què podia fer-ne, Gudiol, de tot aquest material, tenint en compte que no havia de contradir la comanda inicial del seu bisbe?

La resposta va ser un anacronisme. Va decidir posar en marxa un centre excursionista dedicat a la pràctica de la ciència, quan a la principal entitat de l'excursionisme català ja bufaven vents esportius. Josep Gudiol, que era soci del CEC des del 1896, havia manifestat en més d'una ocasió que combregava plenament amb els ideals de l'excursionisme científic, imperant en aquella entitat fins a finals del segle XIX. Per això va intentar reproduir una institució similar a Osona, i el 1911 nasqué oficialment el Centre Excursionista de Vic (CEV), tot i que havia iniciat les seves activitats uns quants anys abans. Gudiol en seria el president fins a la seva mort, que seria també la de l'entitat.

Gudiol, certament, no tenia cap interès esportiu i ho va deixar ben clar el dia de la inauguració del centre vigatà: *davant del sportisme inhumà, de l'alpinisme inútil no sé inclinar-hi el cap*. Totes les seves activitats, doncs, s'organitzaren des d'aquesta perspectiva, des de les excursions fins a les conferències, passant per les projeccions, com aquesta de celebrada el març de 1918:

La Junta Directiva del Centre Excursionista de Vic té el gust de convidar els socis del mateix Centre i els de la Societat Arqueològica Vigatana, i a les respectives famí-

Ja hem fet el cim!

lies, per si volen honrar-la assistint a la sessió de projeccions, que tindrà lloc en el local social, el dia 3 del corrent, a les set del vespre puntualment, en la que Don Adolf Zerowitz presentarà una valuosa sèrie de diapositives del Montseny, Montserrat, Sant Llorenç del Munt i Tànger.

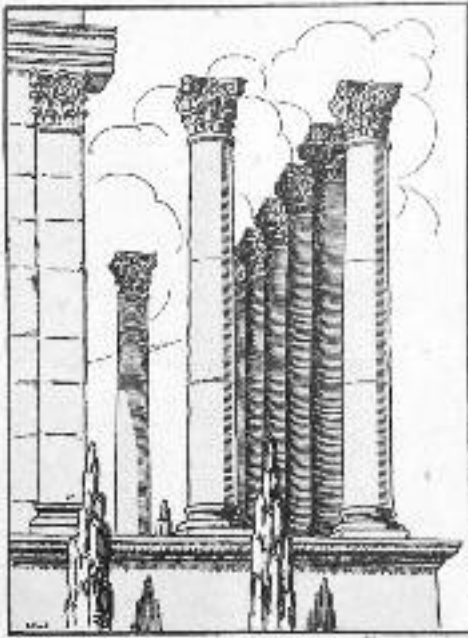
El Centre Excursionista tingué com a seu social la cel·la del Temple Romà de Vic, un altre paral·lelisme amb el Centre Excursionista de Catalunya, pel fet que el Museu Episcopal hi tenia dipositada una part de la seva col·lecció, concretament la sala de les grans peces tallades en roca. D'aquesta manera, en el vell edifici pagà convivien dues institucions, que compartien seu i director.

Resulta curiós constatar que el Museu no disposava d'una publicació de caràcter erudit, on deixar constància de les seves descobertes, sinó que utilitzava les pàgines del butlletí del

Treballs en un dels capitells del temple romà de la capital d'Osona, on se situaria la seu del Centre Excursionista de Vic. Una de les columnes rebria el nom de Josep Gudiol. (Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic)

Ja hem fet el cim!

Coberta del programa de l'Aplec Excursionista de 1930, organitzat pel Centre Excursionista de Vic, un dels darrers actes d'aquesta entitat.

CEV. Des de la visió actual, aquesta publicació encara destaca per la qualitat dels seus articles científics.

Tot plegat ens indica que Gudiol va haver de crear un centre excursionista per fal·lar la seva recerca arqueològica. De fet, el CEV li devia servir per justificar, davant dels seus superiors eclesiàstics, la inclusió de seccions dedicades a la prehistòria i la història de l'art, que el bisbe Morgades no li havia encomanat, ja que dòlmens, menhirs i restes iberes o romanes no tenien res a veure amb la religió catòlica.

A Vic, doncs, no va ser l'excursionisme el que va desembocar en l'arqueologia, sinó al contrari, va arrelar per incrementar el nombre d'interessats en l'estudi del passat. Una clara mostra del denominat excursionisme científic.

N'és un exemple la invitació a un acte celebrat el 30 de gener de 1930:

El Centre Excursionista de Vic convida els seus socis i els membres de la Societat Arqueològica, amb les seves famílies, a la conferència que en la cel·la del Temple Romà donarà el diumenge pròxim, dia 19, a dos quarts de set del vespre, D. J. Maria Batista i Roca, del Centre Excursionista de Catalunya, sobre el tema "La joventut i l'excursionisme".

Josep Gudiol, sacerdot, historiador de l'art i arqueòleg, morí a Vic el 10 d'abril de 1931.

Ja hem fet el cim!

Teresa Baladía a l'Aneto

El 7 d'agost de 1902, Jaume Baladía i Marfà i la seva esposa, Teresa Mestre i Climent —de Baladía, amb motiu del seu matrimoni—, pujaren al cim de l'Aneto. Teresa va ser la primera dona catalana a assolir el sostre del Pirineu, i també seria la primera sòcia del Centre Excursionista de Catalunya, on ingressà poc després.

Era una dona culta, alta, de llavis perfectes i cabells castanys, vinculada a personatges com Josep Puig i Cadafalch, Eugeni d'Ors, Francesc Cambó o Pompeu Fabra, el qual, a més, era el seu cunyat. Es considera que inspirà a Eugeni d'Ors la seva *Ben plantada*, ja que, segons sembla, n'estava profundament enamorat.

Ja era una dona casada quan es deixà pintar per Ramon Casas, i ho feu d'amagat del seu marit. Aquesta i altres *excentricitats* van fer que la matriarca familiar, la tieta Ramona, la confinés en una casa senyorial d'Argen-tona, però Teresa en fugí a cavall. Més encara, va abandonar el marit i els tres fills per instal·lar-se en una casa de Barcelona, on es pensava que la família la seguiria. No seria així, perquè la tieta

Teresa Mestre de Baladía en el quadre pintat per Ramon Casas cap al 1907. (Museu Nacional d'Art de Catalunya)

Ja hem fet el cim!

Teresa Mestre de Baladía dibuixada per Ramon Casas.

Ramona ho va impedir per tots els mitjans. Fins i tot amenaçà Jaume Baladía de desheretar-lo si ho feia.

Aleshores entrà en escena Josep Pijoan, activista cultural de la Barcelona moderna, fundador de l'Institut d'Estudis Catalans, a més d'amic íntim de Puig i Cadafalch. Josep i Teresa es van enamorar i el seu idil·li els feu perdre les amistats, especialment la de Puig i Cadafalch, molt unit als Baladía per la seva vinculació amb Mataró.

L'arquitecte també s'hauria enemistat amb Eugeni d'Ors, encara que hi ha dubtes sobre la motivació. Va ser per si s'havia de donar preferència a les excavacions arqueològiques d'Empúries, com proposava Puig? O per si calia dedicar-se a les pintures murals del Pirineu, com defensava Pijoan? O devia ser alguna una altra cosa?

Aquesta altra cosa era l'*afer Baladía*, que en aquest cas responia al nom de Teresa. Com escrigué Enric Jardí:

Era una persona de singular bellesa, com pot comprovar-se amb el retrat de cos sencer que li feu Ramon Casas, amb el qual l'artista va concórrer a la V Exposició Internacional de Belles Arts, amb la pretensió d'obtenir un premi destinat a la millor representació de figura femenina que hauria de formar part d'una Galeria de Catalanes Formoses, segons la idea que havia difós Eugeni d'Ors, del qual les males llengües deien que també pretenia Teresa, però el retrat en qüestió, que fou adquirit pel municipi [de Barcelona], no anà a la projectada galeria (que mai arribà a formar-se) puix que el senyor Baladía no ho autoritzà.

Ja hem fet el cim!

Tot Barcelona n'anava plena, de la qüestió, especialment quan Teresa es tornà a quedar embarassada. Fos per la causa que fos, Pijoan abandonà l'Institut d'Estudis Catalans i el seu lloc va ser ocupat per Eugeni d'Ors. No només això, sinó que l'*afer Baladia* dugué la parella d'amants fora de Catalunya, on només tornarien de manera esporàdica.

Teresa Mestre i Josep Pijoan van recórrer Suïssa i el Canadà abans d'instal·lar-se als Estats Units, on Pijoan combinà l'activitat docent amb la publicació de grans obres de divulgació artística. Teresa Mestre morí el 1949 a Nova York, acompanyada per la música del seu íntim amic, el guitarrista Andrés Segovia. Fins aquell moment, l'encara marit legal, Jaume Baladia, seguí abonant les seves quotes com a sòcia del CEC.

Dones excursionistes

L'any 1903, en el seu discurs com a president del Centre Excursionista de Catalunya, Cèsar August Torras posava de manifest que en associacions com la seva *hi galeja arreu brillant estol de dames i senyorettes*, que fins i tot feien *arriscades excursions i ascensions atrevides*. Segons Torras, això era signe de bon averany:

Una participant en una cursa de trineus a Ribes de Freser. (Editorial López/Claret)

Ja hem fet el cim!

Causa en què s'hi interressi la dona, ha dit un notable escriptor, és causa guanyada:

Ningú com ella amb major tendresa i sentiment pot influir en tot fi determinat de pàtria, infiltrant en el seguit de les generacions el dolç amor a la terra.

Torras acabà el discurs amb una lloa a l'aportació femenina en l'estudi del folklore, una tasca en què tradicionalment la

Coberta del butlletí del Club Femení d'Esports.

dona havia estat molt apreciada. Però més enllà d'aquest nucli reduït, alguna entitat, com la Catalana, fins i tot havia prohibit l'ingrés oficial de cap dona en els seus rengles.

Pel que fa a la literatura de muntanya, inicialment molt escassa, no hi ha cap indici d'una visió femenina que difereixi de la dels seus companys masculins. Per a elles, cada pas era un nou descobriment, una experiència vital irrepètible. En els seus escrits, més aviat escadussers, no mostren una gran ambició alpina ni cerquen grans conquestes. Es tracta

més aviat d'impressions, a vegades de sorpresa, com la que manifestà Maria de Quadras després de pujar als Encantats, el mes de juliol de 1929:

Confesso que vaig arribar a creure que havia fet alguna cosa quan em digueren que era la primera catalana que havia pujat als Encantats.

Hi han estat, però, algunes franceses; així és que és una "primera" molt poc primera. En tornar-hi, dos anys més

Ja hem fet el cim!

Cursa a peu, amb motiu de l'Aplec Excursionista de Vic, el 1930. (Arxiu Episcopal de Vic)

tard, amb tot un dia de temps i una mica més entrenada, em vaig convèncer ben bé que és una excursió que pot fer gairebé tothom.

Quan serà el moment, repassarem amb més detall aquesta ascensió, però ara hem de fer un salt endavant, per comprovar la situació de la dona en els anys previs a la Guerra Civil. L'any 1931, Maria Teresa Gibert exposava en el butlletí de l'Agrupació Excursionista Júpiter la realitat de la majoria de clubs excursionistes, en què gairebé tots els grups femenins eren dirigits per homes, que feien mans i mànigues:

(...) per ostentar el títol de dirigent —car això vesteix força— mantenen un caliu fictici en aquests organismes, i veiem com a aquestes noies, totes elles aptes, se'ls adormen els sentiments i en lloc de fer-los-hi vibrar l'esperit amb emocions sinceres, les fan anar a les fonts properes amb la família, o passar un dia de platxeri, però no un dia dedicat exclusivament a fer esport, aquest esport que controla l'esforç físic amb l'intel·lecte.

Ja hem fet el cim!

El cert és que les dones no van participar gaire en les primeres activitats excursionistes, amb l'excepció de l'esquí i els esports d'hivern.

Maria Amigó a l'Aneto

El butlletí del Centre Excursionista de Catalunya de desembre de 1922 recull l'escrit que duu per títol *Una ascensió més al pic d'Aneto*, amb un subtítol prou aclaridor: *Impressions*.

En aquest article es relata l'ascensió que va fer un grup de joves barcelonins al cim més alt del Pirineu, l'agost de 1922. L'expedició estava formada per dues dones i tres homes, que es van desplaçar en automòbil fins a Benasc, on els esperava un dels guies del moment, Josep Delmàs, amb fama de ser un dels millors coneixedors de la Maladeta i la seva rodalia.

Un cop a Benasc, el poble que els servia de base, es van dirigir a la Fonda Sayó, molt coneguda aleshores. Acabat el dinar, marxaren cap a la Renclusa, tot passant pels Banys de Benasc i l'hospital del mateix nom.

Els nervis consumien la jove Maria Amigó, que esperava *amb il·lusió el següent dia que havia d'ésser per nosaltres de fortes emocions*. A les quatre de la matinada es posaren en marxa i en arribar al Portilló el cel estava ben estrellat, de manera que van preveure una jornada esplèndida. Però, només despuntar el dia, el temps va empitjorar:

(...) començà a ennuvol·lar-se i jo no sé pas com fou, que en un moment tot el que minuts abans era cel blau, se transformà, formant-se espesses nuvolades, amenaçadores, donant un to feréstec a aquelles imponents serralades, i fent-nos desistir del nostre propòsit de pujar a Aneto.

Al Portilló tot era vent, boira i fred. Fins i tot s'inicià *una regular nevadeta*, que no feu altra cosa que ocultar el paisatge que esperaven veure a l'altre costat, és a dir, la gelera de la Maladeta. Com que a la muntanya una retirada a temps és una

victòria, decidiren tornar al refugi. Malgrat tot, hi hagué un moment en què es pogué veure la gelera de l'Aneto, que en *aquelles circumstàncies em feu forta impressió, tant, que em creguí i estava convençuda de què si l'endemà hi tornava no hi pujaria.*

L'Hospital de Benasc, en un gravat publicat al llibre *Pels Alts Pirineus*, de 1898.

La visió de l'imponent paisatge només va durar uns instants, abans de tornar-se a tapar i d'emprendre el retorn *un bon xic desil·lusionats i dolent-nos francament el camí fet amb tan poc èxit.* La Maria no podia deixar de constatar la sorpresa d'haver sortit de Barcelona *amb una temperatura tropical*, i haver ensopegat una nevada... el 12 d'agost.

La resta del dia la van passar al refugi, immobilitzats per la pluja que queia amb parsimònia. Tot el que van poder fer, en un moment de treva, fou la visita de la capella de Nostra Senyora de les Neus, annexa al refugi.

Com que les perspectives no eren gaire bones, el dia següent es van llevar tard, cap a les set del matí, *tot recant-nos deixar la tebior del llit, doncs feia fred de debò.* De seguida s'adonaren que el temps era esplèndid, *el cel blau, d'un blau puríssim, que feia ressaltar les serres que es veien amb tot son esplendor i claredat; ni una boira enlloc; tot presagiava un dia completament contrari de l'anterior.*

Aleshores s'estengué la pressa, fins que a les vuit ho tenien tot preparat per iniciar l'atac al cim. En arribar al Portilló, sorgí davant d'ells la visió que els havia estat negada el dia anterior:

(...) tenint a dreta els massissos de Posets i Perdiguero; a l'esquerra, la Forcanada aixecant-se majestuosament; i a l'enfront l'Aneto i la Maladeta, formosos com mai m'ho

Ja hem fet el cim!

hauria semblat. La gran gelera, a sa falda, es veia en tota la seva extensió. El pic de les Tempestes, qual nom ja indica com és de ferreny, el teníem al davant...

Però com que es feia tard i calia no perdre temps, continuaren l'ascensió fins a passar el Portilló Superior, des d'on baixaren a la gelera per una canal molt costeruda:

(...) començarem els preparatius per passar aquesta, lligant-nos a la corda, després de passades les primeres pales de glaç, tenint que obrir pas amb el piolet, a fi de no rodolar avall, ço que era molt probable, ja que la meva bona companyona i jo era la primera vegada que trepitjàvem neu a muntanya i naturalment ens mancava pràctica i seguretat; però de totes maneres ne sortírem airosament.

Més amunt, la qualitat de la neu millorà:

(...) de manera que la pujada no se'ns feu gens difícil. Trobarem algunes esquerdes, una d'elles molt notable, tant per sa fondària com pels bonics dibuixos que hi forma el glaç, constituint una obra verament portentosa.

Al cap de dues hores assoliren el coll de Coronas i, després d'una pala amb molt pendent, el pas de Mahoma:

Allí deixarem corda, bastons i tot el que feia nosa per guanyar el pas i a ell ens dirigírem. Sols de pensar que tenia de passar-lo ja sentia vertigen, però vaig revestir-me de valor, m'encomaní a la Verge i gairebé cloent-me d'ulls me vaig disposar a passar-lo, podent dir que ho vaig fer quasi sens adonar-me'n.

En el seu escrit, la Maria deixava entreveure que el pas havia esdevingut mític, encara més després de l'accident que veurem tot seguit, fins al punt que se l'havia imaginat molt més difícil, per no dir impracticable:

Ja hem fet el cim!

(...) però com ja he dit, vaig trobar-lo fàcil, senzill i de bon accés. Impressionada encara per la creu que es troba a mig pas, recordant a tots la tragèdia que hi passà i que demana als excursionistes una oració pels dissortats que hi moriren, arribava al cim del sospirat pic d'Aneto, a 3.404 metres d'altitud i a les cinc hores de nostra sortida de la Renclusa.

La joia de la jove alpinista fou indescriptible:

Era tanta la joia que sentia quan mos peus petjaren per primera volta el cim desitjat, que no sabia què em passava, trobant-me emocionadíssima davant de tanta grandesa. ¡Que petita i que insignificant me trobava davant l'esplendent meravella d'aquelles serralades! I després, ¡quina alegria poder firmar en l'àlbum, que el nostre estimat Centre té en el pic, per signar-hi orgullosament!

Però la seva alegria es reduí, en comprovar que:

El pic de l'Aneto i el de Barrancs des del llac de Villamorta. (Editorial López/J. Oliveras)

Ja hem fet el cim!

(...) creient-me trobar-lo reblert de noms de noies catalanes, vegí que sols de ben comptades n'hi havien estat. Res; quatre, cinc, tot lo més. ¿Quina tristesa em feu això; amb tant valentes i ardides senyoretas com compta la nostra terra i el nostre Centre Excursionista! ¿Quina llàstima que sien tan poc decidides i que s'hagin deixat passar al davant per les estrangeres!

L'explicació, segons la Maria, era que les dones catalanes ignoraven *el bell espectacle que es frueix des del cim més alt del Pirineu*, de manera que, si ho sabessin, hi anirien i repetirien l'ascensió, tal com li passava a ella mateixa, que ja tenia ganes de repetir la seva petita gran gesta.

La Maria va signar amb orgull en el llibre registre que el Centre Excursionista de Catalunya havia posat dalt del cim més alt de Pirineu. S'hi van estar una hora, tot i que s'hi haurien estat més si no hagués estat per les boires que, *engelosides de llur presa en mirar-nos com vencedors del Tità, pujaven de pressa de pressa...*

De tornada, després de fer el pas de Mahoma i d'intentar refer el pas de la gelera, els agafà pressa:

(...) no sé si per ganes d'arribar allí on teníem les provisions o perquè; la qüestió és que més que caminar, patinàrem per ella i tot lliscant i corrent i sentant-nos sobre la neu, per no dir caure, alguna que altra vegada, arribàrem a les darreres pales de glaç. Aquestes, no les passàrem pel mateix lloc que a la pujada, sinó més avall i com no hi trobàrem els passos oberts a cops de piolet durant el matí, tant la meva amiga com jo volguérem fer el valent i diguérem que no calia l'obrir pas, que ja en sabíem d'anar pel gel; i aquí fou la nostra feina i els nostres tropells. El mateix va ésser posar els peus damunt del glaç, com quedar-nos petrificades sens coratge de fer-nos ni avant ni enrere. En Delmàs corregué en nostra ajuda i agafant-nos pel braç, una a cada banda, travessàrem aquelles pales; i naturalment, encara que algun tros baixàrem bé i quan ja

Ja hem fet el cim!

ens crèiem saber-ne per haver agafat confiança, rellisco jo, que anava a la part de dalt i ja ens tenen a tots tres rodant avall, sens més conseqüència que la petita impressió de la caiguda sobre el glaç, sens poder agafar-se enlloc.

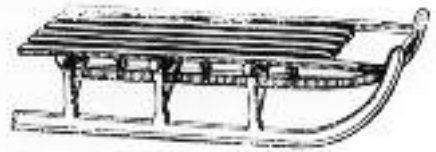
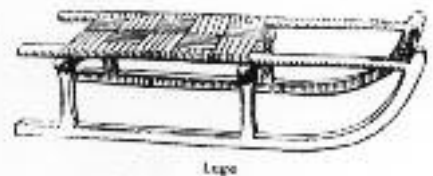
Segons la Maria, sort en tingueren d'en Delmàs, que les va poder aturar *abans d'arribar a les roques del peu de la gele-
ra.*

Els primers esports de muntanya

Una de les disciplines que van promocionar els socis i les sòcies de la Secció d'Esports de Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya va ser l'esquí. És així com, el 1908, es començà la pràctica esportiva de lliscar per la neu a Catalunya. De fet, era un moment en què moltes coses començaven a canviar: l'any 1905 s'estrenà la primera tenda de campanya dins del Centre; el desembre de 1907 s'envià Albert Santamaria a Chamonix, per obtenir informació sobre els esports d'hivern que es practicaven a l'estranger, i aquell mateix 1908 el Centre s'integrà en la Federació de Societats Pirineïstes.

De resultes d'aquest canvi de plantejament — i de l'anada de Santamaria a Chamonix —, el 1908 arribaren trineus, esquís, piolets, raquetes i altres instruments apropiats per practicar esports d'hivern, encarregats a Zuric pel CEC. La seva estrena, als Rasos de Peguera i el Montseny, va significar l'inici d'una nova etapa en la conquesta de la muntanya.

Pel que fa a l'esquí, la gran prioritat eren els concursos. Se'n van celebrar a

Trineus — o luges, segons la denominació francesa — com els que el CEC va importar de Zuric l'any 1908.

Ja hem fet el cim!

Ribes de Freser, Camprodon, la Molina, els Rasos de Peguera i el Montseny, amb un impuls especial a partir de l'arribada del ferrocarril a la Molina, el 1923, i a Núria, el 1931, gràcies als quals s'obrien nous espais i noves possibilitats.

L'any 1909, el CEC organitzà les primeres competicions d'esports d'hivern al Matagalls, que després passarien a les primeres estacions d'esquí. El cartell correspon a la cinquena edició del concurs, celebrat el 1913 a la vall de Ribes.

Ja hem fet el cim!

A poc a poc, s'anirien consolidant dues modalitats d'esquí molt diferenciades, en funció de la utilització o no de mitjans mecànics de remuntada i la finalitat de la pràctica: l'esquí de muntanya i l'esquí alpí. Finalment, aquestes dues especialitats acabarien dividint-se en dues federacions esportives diferents, tot i que l'esquí de muntanya sempre tindria menys practicants.

Amb l'esquí, va néixer un nou mercat i les conseqüents fires comercials, com les organitzades per la Secció d'Esports de Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya a partir de 1930:

El Centre i la seva Secció d'Esports de Muntanya, prosseguint la tasca de fomentar els esports de neu a Catalunya i de procurar-ne la major difusió, han decidit convocar tots

ALMACENES ALEMANES

PELAYO, 18-20-24 **LA CASA QUE VENDE MAS BARATO DE BARCELONA**

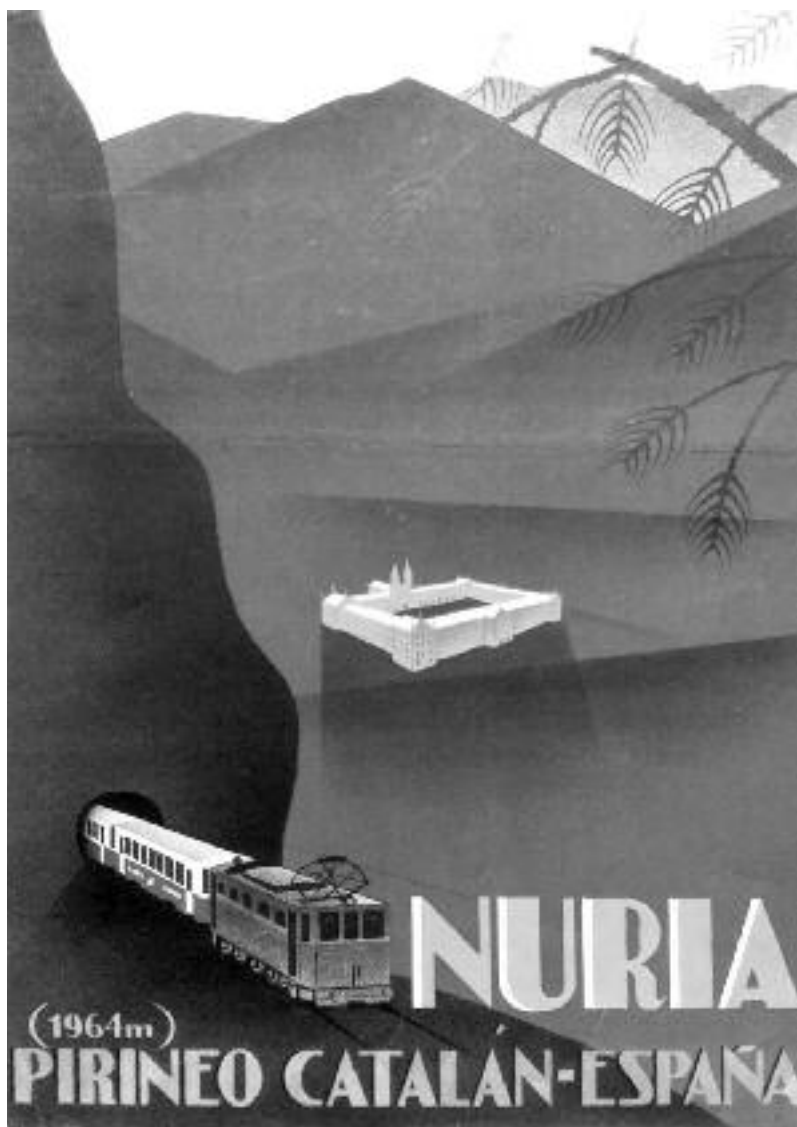
Ha salido nuestro DIETARIO ilustrado para 1931. Aprender a esquiar a UNA peseta.

TODO PARA EL SPORT
PRECIOS SIN COMPETENCIA

Tal com mostra l'anunci, el 1930 la pràctica de l'esquí estava prou estesa com per ser inclosa als departaments d'esports dels grans magatzems barcelonins.

Ja hem fet el cim!

els productors i fabricants catalans d'skis i de tot altre material accessori a la pràctica d'aquest esport per tal de celebrar una Exposició, que serà organitzada sota la denominació de I Saló de l'Ski Català i de Material d'Esport de Neu fabricat a Catalunya.

Cartell publicitari de Núria de la dècada de 1930, obra de Pau Cots Munné.

Ja hem fet el cim!

Conscients del caràcter elitista dels adeptes als nous esports de neu, els organitzadors del Saló van demanar als fabricants que produïssin *uns nous models, els quals, prescindint d'altres qualitats de detall, tinguin la d'ésser forts i duraders d'acord amb un preu de venda establert a l'abast dels més modestos estaments socials.*

Per la seva banda, les curses de muntanya s'iniciaren l'any 1914, quan la Secció d'Esports de Muntanya del CEC, amb la

Un parell de nens durant el Campionat de Catalunya d'Esquí, el març de 1932, a la Molina. Els participants foren acollits al Xalet, el refugi del CEC. Els fotògrafs Josep Maria Sagarra i Pau Lluís Plana recolliren l'esdeveniment.

Ja hem fet el cim!

Inauguració d'un telecadira a La Molina, el 22 de desembre de 1946.
(Carlos Pérez de Rozas)

col·laboració dels centres excursionistes de Terrassa i Sabadell, organitzà dues proves de resistència per equips a Sant Llorenç del Munt.

Eren curses competitives, fins al punt que anaven adreçades a corredors, però no van passar gaire anys fins que se'n va començar a rebaixar el contingut atlètic i a afavorir l'observació del paisatge per on es corria.

A partir del 1922, en contra d'aquesta tendència, el CEC organitzaria una cursa amb un itinerari de lliure elecció, de llarg recorregut i sense senyalitzar, amb la intenció d'afavorir els excursionistes.

L'any 1927, el Centre Excursionista Rafael Casanova va instituir les marxes excursionistes de regularitat, amb les quals la filosofia competitiva quedava gairebé arraconada, ja que no guanyava qui les feia més ràpidament, sinó de la manera més regular.

Amb la Secció d'Esports de Muntanya, també s'implantarien altres disciplines esportives, tal com veurem més endavant.

Ja hem fet el cim!

La Maleïda en torna a fer una de les seves

Amb la frase *la Maleïda en torna a fer de les seves*, Jaume Oliveras acabava la presentació d'*Els llamps de la Maleïda*, l'obra on es relata el pitjor sinistre muntanyenc esdevingut al Pirineu durant el segle XX.

Feia mesos que el CEC havia assumit la petició de Juli Soler i Santaló de construir un refugi al lloc conegut com la Renclusa, on una família de Benasc —tal com hem explicat anteriorment, en parlar del Sebastiano— gestionava una precària barraca. Les obres van començar després de les gestions i els permisos oportuns.

Quan faltaven pocs dies per a la inauguració, la Renclusa era una olla de grills, plena de paletes, fusters i peons que treballaven a preu fet per tenir-ho tot a punt. En aquell context, el dia de Sant Jaume de 1916, mentre feien el cafè, es presentaren Adolf Blass i Eduard Kröger, dos alemanys que passaven la Primera Guerra Mundial a Catalunya.

Poc després es presentà un home, que inicialment es pensà que era francès, però que resultà ser el doctor Prió, un individu

Caverna de la gelera de l'Aneto, davant de la qual veïem José Sayó i Adolf Blass. (Jaume Oliveras)

que pesava cent-quatre quilos i tenia problemes de cor a causa de l'excés de greix. Oliveras l'havia convençut que a la Renclusa li passarien tots els mals. Fins i tot li insinuà de pujar a l'Aneto.

D'aquesta manera, els dos alemanys decidirien pujar al cim, amb l'ajuda de José Sayó, que els faria de guia. Com que demanaren a Oliveras que els acompanyés, a aquest no se li acudí altra cosa que convidar el doctor Prió. Per sort, no van trobar calçat de la seva mida i es va estalviar la desgràcia posterior.

No explicarem com van pujar. En tindrem prou de situar-nos a l'inici de la gelera, quan començava a insinuar-se una boira que encara era insignificant. Arribaren a una gran esquerdada que hi havia al capdamunt del mar glaçat i, en acabar d'examinar-la, s'adonaren que *la nuvolada s'anava alçant fins a tapar-nos ja de tant en tant el sol*. El perill ja era evident, si tenim en compte que Sayó li recomanà a Oliveras d'aprofitar per fer fotos, ja que *no en farà pas més*.

També s'entretingueren a contemplar el llac del coll de Corones, ja molt desfigurada, però encara ben agradable de veure. Tot i les aturades, a les deu i cinc arribaren al cim, una hora prou prudent, però en aquell mateix moment entrà la boira i començà *a caure una mica de granissa fina com guspines de neu*. Semblava que no havia de ser gran cosa i, de fet, Oliveras creia que passaria en un tres i no res. Però no va ser així:

Aviat em va cridar l'atenció un soroll estrany que semblava sortir d'entre el munt de pedres. A la terra baixa no n'hauria fet cas, puix era enterament igual al cant dels saltarells a les migdiades de calor; mes en aquelles altures no hi podia haver saltarells, llagostes ni cigales, i no sabia jo a què atribuir semblant cosa.

José Sayó pensà que podia tractar-se de la calamarsa, que picava amb força contra les roques, però no era això. De sobte, se sentí un gran tro, sense haver estat precedit per cap llamp. Els homes es quedaren esgrogueïts.

Ja hem fet el cim!

(...) al mateix instant una altra explosió horripilant ens alçapremà a tots. A les soles dels peus m'hi donaren un cop de mall formidable; l'altre es queixava de les cames; l'altre, de l'esquena. Evidentment, el llamp ens havia passat rasant, i també ara que en sentíem els efectes no n'haviem vist cap resplendor.

Va ser caure el segon llamp i marxar immediatament. Oliveras decidí baixar amb Kröger, per conduir-lo cap al refugi, però una mica més avall els dos homes hagueren d'abandonar els piolets i estirar-se a la neu, amb el perill de congelació que això suposava, i esperar que escampés la tempesta elèctrica. Oliveras, que patia pels altres dos excursionistes, deixà l'alemany i remuntà cap al cim, tot esperant no trobar allò que sospitava:

Passava com una exhalació aquelles roques, cridant per sos noms els desapareguts i escorcollant el fons, quan, en

El grup que sortí a la recerca dels accidentats, en una fotografia publicada al butlletí del Centre Excursionista de Catalunya.

Ja hem fet el cim!

Trasllat dels cossos de Sayó i Kröger, en una imatge publicada el 1916 al butlletí del Centre Excursionista de Catalunya.

acabar-se el Pas, veig aquella desfeta humana avall de la canal que dona a la gelera de Coronas. Prou vaig cridar més i més fort llavors; però ma veu es perdia dins de l'infinit d'un silenci glacial, i no es notava el més petit moviment en aquells cossos estimbats. Encara hi seré a temps a retornar-los amb traccions rítmiques, vaig pensar, puix estaran només mig asfixiats pel llamp; i amb grans precaucions vaig lliscar, canal avall, els vuit o deu metres que hi havia, arrapant-me a la penya dels costats.

En ser-hi a prop, una forta sentor de carn cremada em deixà horripilat. No parava de cridar-los i, assegurant-me bé, agafava la mà del pobre Blass, que s'havia quedat tot caragolat al mig de la canal amb el cap sota que a penes se li veia. No tenia gota de pols, estava gelat, i estirant aquella mà amb tota la força, i cridant amb més força encara, per fer-me la il·lusió que no em trobava sol enmig d'un trànsit tan dur, i com semblant-me que ma veu imperiosa l'havia de tornar a la vida, vaig aconseguir remoure el cos, fer aixecar el cap i veure el quadre esfereïdor d'aquella cara tota deformada per les gleves de sang que amb gran abundor havia sortit d'un esvoranc del cap, regant les

Ja hem fet el cim!

roques Maleïdes. Deixí la mà gelada, i el cos tornà a prendre la mateixa posició. El que no sé comprendre és com el meu no rodolà rostos avall.

Sayó tenia el crani esberlat i, si volia arribar al cadàver, podia caure pendent avall. En vista del panorama i amb un darrer esforç, mossèn Oliveras va complir els seus deures com a capellà. Després va iniciar el descens amb Kröger, a qui no va explicar pràcticament res del que havia vist. Li va dir que no els havia trobat i que calia baixar a la Renclusa per demanar auxili. Travessaren la gelera amb penes i treballs, fins que Oliveras no pogué aguantar més i confessà la realitat al seu company. Van arribar al refugi completament abatuts.

Els turistes que hi havien pujat van ser convidats a abandonar l'indret, i no cal dir que la festa d'inauguració del refugi es va suspendre. La resta del dia i tot l'endemà va ploure de valent, de manera que no es va poder fer res per recuperar els cadàvers fins dissabte. Llavors van pujar el jutge, el fiscal i l'agutzil de Benasc, però van acabar delegant les seves funcions a gent més preparada. Diumenge es procediria al rescat, però el mal temps va fer recular l'expedició.

No seria fins dilluns, 31 de juliol, que el bon temps permetria el rescat. Les imatges del descens, amb els cossos dels malaguanyats muntanyencs, són d'allò més corprenedores.

Conquesta de l'Aneto amb esquís

Josep Maria Soler i Coll es va calçar els esquís per primera vegada a la collada de Toses, l'hivern de 1918-1919, i poc després assolí la segona plaça en el Concurs Nacional d'Esquí de Fons, celebrat a Ribes de Freser els dies 2 i 3 de febrer de 1919. En aquella ocasió, superà Lluís Estasen i Pau Badia, dos rivals que setmanes després serien els seus companys d'expedició.

La cerimònia de lliurament de distincions gaudí de la presència del president de la Mancomunitat de Catalunya, Josep Puig i Cadafalch, que va fer un breu parlament en què enaltí la

Ja hem fet el cim!

Pàgina gràfica publicada a la revista *Stadium* el 15 de febrer de 1919, en què s'informava dels concursos d'esquí celebrats a Ribes. A la fotografia superior, Núria Armangué; a baix, a l'esquerra, Lluís Estasen; a la dreta, Paquita Armangué; al mig, la parella formada per Illing i Badia.

tasca patriòtica desenvolupada per la Secció d'Esports de Muntanya:

(...) dels projectes de la Mancomunitat per a millorar els medis de comunicació entre els pobles de l'alta muntanya catalana, higienització de llurs vivendes, etc., considerant que mentre no existeixin bones carreteres i camins té d'ésser molt útil l'ús del ski...

Alguns van saber llegir el missatge entre línies: *els habitants de nostres valls pirinenques no trigarien gaire a gaudir*

Ja hem fet el cim!

els avantatges de tan útil aparell.

Poc després, Josep M. Soler, Lluís Estasen i Pau Badia varen ser comissionats per la Mancomunitat de Catalunya per anar a la Vall d'Aran, amb l'objectiu d'introduir-hi l'esquí, tot i que encara no es pensava en termes turístics.

Van sortir de Bagà per dirigir-se cap a la Seu d'Urgell, Sant Joan de l'Erm i Llavorsí. Remuntaren després cap a Espot, Esterri i Son; travessaren el port de la Bonaigua i baixaren cap a Vaquèira i Salardú.

Després d'informar telegràficament de la seva arribada a Puig i Cadafalch, un conseller de la Mancomunitat i la Secció d'Esports de Muntanya del Centre Excursionista van fer una crida als veïns de Salardú perquè assistissin a les demostracions d'esquí que tindrien lloc al pla de Beret.

Un cop finalitzades, baixaren a Vielha, Bossòst i l'Artiga de Lin, on organitzaren noves demostracions i des d'on arribaren a l'hospital de Benasc. Feta la feina, emprengueren la tornada per Graus, després d'haver instruït més d'un centenar de persones sobre l'ús dels esquís i la seva construcció.

Lluís Estasen va acabar la ressenya d'aquella llarga sortida, que durà gairebé un mes, amb unes paraules premonitòries, per remarcar que els aranesos es podrien aprofitar de l'esquí, no solament *com a medi per travessar els ports i estalviar llurs vides, sinó que en el pervindre pot convertir la Vall d'Aran en un magnífic centre d'esports d'hivern.*

A la dècada de 1910, l'esquí alpí ja gaudia de certa popularitat, tal com mostra aquest anunci de perfumeria, publicat el 1916. Una altra cosa, i ben diferent, era l'esquí de muntanya, per al qual calia formació específica i grans dosis de coratge.

El butlletí del Centre Excursionista de Catalunya va aclarir que la Mancomunitat de Catalunya havia subvencionat l'expedició dels seus tres socis amb l'objectiu *d'ensinistrar els seus habitants en la pràctica de skis i aixecar-los-hi així, en lo possible, les comunicacions tant freqüents en què es troben a l'hivern.*

El 1922, aquesta disciplina, en la seva variant de muntanya, arribà a un punt culminant, quan per Setmana Santa s'assolí la primera ascensió catalana amb esquís —primera, també, de l'Estat— al cim de l'Aneto. Els protagonistes de la gesta eren els ja coneguts Lluís Estasen i Josep Maria Soler i Coll, acompanyats per Carles Feliu i Enric Ribera.

Només arribar a Benasc, els expedicionaris van anar a visitar la vídua de José Sayó, aquella dona que, sis anys abans, després del terrible accident narrat anteriorment, havia trencat el silenci del refugi de la Renclusa amb uns *udols desesperats i crits incoherents*. Molt atenta amb els intrèpids alpinistes, *ens donà totes les facilitats perquè nostra estada a la Renclusa ens fos el més agradable possible, entregant-nos la clau del Xalet i indicant-nos els llocs on podríem trobar alguns queviures en dit edifici.*

Al poble també hi havia el guia Josep Delmàs i, per recomanació de Ribera, el van contractar com a *porteur, puix dec confessar que l'esport del ski sense cap mena de pes ni destorb, és cent vegades més agradable.*

Arribaren a la Renclusa i l'endemà iniciaren l'ascens sobre neu glaçada, circumstància que aconsellà alguns dels esquiadors a adaptar-hi els grampons. A les set del matí s'aturaren a esmorzar al Portilló, just quan sortia el sol, per internar-se tot seguit a la gelera. Després, el grup es dividí en dos: Estasen, Soler i Feliu es dirigiren a la Maladeta, mentre que Delmàs i Ribera s'encararen a l'Aneto.

Fixem-nos en aquests darrers, que avançaren a bon ritme, tot i que, a partir del coll de Coronas, el gruix de la neu era molt considerable. El problema arribà al pas de Mahoma, a cinquanta metres del cim, que estava completament glaçat i, com que els piolets i les cordes se'ls havien endut els de la

Ja hem fet el cim!

Josep Maria Soler i Coll dalt d'un cim pirinenc. (Arxiu particular de Jordi Canals)

Maladeta, s'hagueren d'aturar, amb l'esperança de retrobar-se:

Per fi en Delmàs provà de fer pas apartant la neu de sobre les roques. Aquesta operació no durà encara cinc minuts, puix la mà dreta se li glaçà de tal forma, que aquell home empeltat d'isard em va fer passar una mala estona en veure'l tan apurat. Vaig treure-li els guants que estaven com encartonats i amb un tapa-boques de llana li vaig embolicar les mans frotant amb totes les meves forces a fi de fer-lo entrar en reacció, cosa que vaig obtenir al cap de mitja hora.

Com que no tenien cap intenció de fer marxa enrere, però tampoc no albiraven els companys, decidiren acostar-se a una roca lo més plana possible i no ens tocà altre remei que executar-hi exercicis rítmics durant més d'una hora. Es tractava d'entrar en calor, fins que finalment aparegueren els de l'altre grup i, per fi, pogueren superar el pas de Mahoma:

Ja hem fet el cim!

Gràcies a un treball constant de piolet vam aconseguir travessar-lo. La creu que perpetua la tràgica fi dels amics Blass i Sayó es presentava en aquesta ocasió més tètrica que mai, puix contrastava la seva negror enmig de tanta neu.

De retorn, realitzaren un dels descensos més impressionants de la regió, des del coll de Coronas fins a Aigualluts i el pla de l'Estany, passant per la gelera de l'Aneto, *un descens de més de 1.500 metres sobre una neu pols, sense roques ni entrebancs.*

Missió complerta. Havien vençut amb esquis el cim més alt del Pirineu, mesos després de l'intent fallit d'un dels components de l'expedició, Enric Ribera.

